

Мужицька арихметика (1910)

Васильченко Степан Васильович

— Чи немає у вас, Веселію Йвановичу, якої газети або книжки! — питав хурщик Антін монопольщика, зав'язуючи в хустину гроші за хуру.

Василь Іванович, панок середнього віку, червоненький, з круглим животом, потягнув цигарки й пустив хмару диму.

— А навіщо тобі книжка? — спитав він, насупивши ріденькі брови.

— Побавився б трохи святом, а то забув, коли й книжка була в хаті, — одмовляє Антін, — мабуть, і азбуки запам'ятав уже.

— То тобі велика шкода од того?.. Як сказати правду, то пусте оте діло — книжки читати! — став казати Василь Іванович, — та зовсім воно й не личить тобі.

— Звісне діло, хіба треба, щоб нам були книжки в голові, — згоджується Антін, — часом за роботою нема коли вгору глянути, не то в книжку!..

— То чи не знайшлося б, кажу, чого-небудь для мене, — знов казав Антін, трохи переждавши, — почитав би трохи по обіді, щоб не скучати.

— Хіба от що, — подумавши, сказав монопольщик, — я внесу тобі псалтиря. Для свята більше підходящої книжки й не знайти.

— Псалтир є в мене, Василію Йвановичу — мовив Антін. — Чи немає якої-небудь іншої?.. Може, є така, що пише про волю та про землю?

Василь Іванович скопив набік заскалене око й закусив губу:

— Таких книжок, як ти кажеш, у мене, братику, не водиться. За такі книжки — знаєш, куди тепер ховають? — Василь Іванович суворо глянув на Антона. — Стережись, Антоне, книжок, як огню, — по-приятельському раджу тобі. А коли вже тобі припала охота читати, то подожди — я тобі дам іншу книжку.

Василь Іванович пішов у другу кімнату, одчинив шафу й став ритися в купі якихось паперів та книжок. Витягнувши зісподу старенький, в обшарпаних палітурках, задачник Євтушевського, він обмахнув на йому порох і виніс Антонові.

— Оце тобі, Антоне, книжка, — казав Василь Іванович, — оддаючи йому задачника. — Не пуста яка-небудь — пользовита книжка! Тут усяка тобі задача — немов загадка: поморочиш голову, поки ладу добереш.

— Спасибі, Василію Йвановичу, — сказав Антін. Потім узяв, не роздивляючись, під руку книжку, попрощався й пішов із хати. Василь Іванович стояв коло дверей і довго дивився йому вслід. Потім тихенько захихикав.

Веселий і радий, осміхаючись у руденьку борідку, пішов він до другої кімнати обідати.

Одпочивши по обіді, монопольщик узяв палицю й пішов на проходку. Йде Василь Іванович селом, палицею підпирається. Коло дворів і хатів сидять гуртками чоловіки та жінки, гомонять собі. На моріжку пустують діти; співають десь дівчата. В селі немає більше "панів", крім Василя Івановича, і він почував себе тут маленьким князьком. Люди низенько вклоняються йому, і він привітно киває їм головою. Йому так приємно бачити почитивність до своєї особи.

Ось іде селянин Литовка, — який здоровенний мужичура, а як покірно вклоняється, мов той дуб у час негоди.

Догадується Василь Іванович, чого так хилиться перед ним Литовка: підходить строк векселю, а грошей, мабуть, тонко...

"Нічого, подождемо, — думає він, — аби проценти в свій час виплачував".

Йде далі Василь Іванович, мугиче собі під ніс щось божественне, хазяйським оком по селу роздивляється — чи немає де непорядку.

Нагримав на дітей, щоб не пустували, зачепив молодицю, що вийшла до колодязя по воду.

Дійшов до Антонового двору. Бачить — у вишнику, коло хати, сидять люди, гомонять, сміються. Між ними — Антін з книжкою.

"Ага, книжечку мою читають! — подумав Василь Іванович. — Ну, нехай собі читають".
Спинившись проти вишнику, він спитав:

— Ну, що? Як книжечка — понаравилась? — А нічого собі! — одмовляє Антін, — веселенька книжка.

— Ну, читайте, читайте собі! — промовляє Василь Іванович і йде далі.

"Веселенька книжечка!.. — сміється він сам собі, — їм що не ляпать язиком, аби ляпать. Та ще й іржуть собі! І що там вони знайшли такого смішного?"

Потім його стало тягти послухать. Звернувши з дороги, непомітно підійшов він до тину й став крадькома прислухатися.

Слухає — Антін читає по складах:

— "Крестьянин обаялся перевезти из города 50 ламп с тем условием, чтобы за каждую доставленную в целости лампу платили ему по 5 коп., а за каждую разбитую высчитывали с него по 1 р. 20 к. При перевозке 3 лампы разбились. Сколько заработал крестьянин за доставку ламп?"

Антін, дочитавши задачу до краю, підняв червоне від натуги лице й веселими очима оглянув слухачів.

— Питає: скільки то він заробив? — сміючись, своїми словами переказує Антін.

— Мабуть, багато заробив! — сказав бородатий дід у білих штанях; далі вийняв з рота люльку й зареготав.

— Не скажу вже, скільки він там заробив, тільки знаю, що як стане так заробляти, то скоро й

останньої коняки збудеться, — додав руденький і жвавий Охрім. — Хай йому біс з такими заробітками!

— Це чи не буде так саме, — став розказувати дід у білих штанях, — як назаробляв Захарків парубок у якономії. Пробув тиждень коло молотилки в пана, приходять у суботу ввечері додому. "Ну, — каже батько, — давай же оце, сину, гроші: завтра поїду в місто — там дещо купити треба". А він став та й каже: "Оце хоч бийте, хоч лайте, а грошей не приніс ні шага!" А батько: "Де ж ти, сучий сину, дів? Загубив, чи, може, вкрали?" — "Не так було б мені, каже, шкода, коли б я загубив або вкрали, а то зовсім і в руках не держав!.." Потім і розказує, що там уломилось було щось коло віялки, а вину на нього склали. Прикажчик вилаяв його на всі боки і при рошоті не дав ні копійки та ще й наказав, щоб приходив одробляти той збиток іще на тиждень. А батько слухав-слухав, далі й каже: "Отак, сину, завжди заробляй, то скоро хазяїном станеш..." То чи не стільки, кажу, заробив і той на лампах, як цей за віялку, — закінчив дід. Усі засміялись.

— Лампа — річ тендітна, — казали другі, — торохнеш возом — наробиш скла. І понесла його лиха година під таку хуру!

— Підеш і під таку хуру, — сказав похмурий чоловік, — коли в хаті, може, й шматка хліба немає.

Обміркувавши справу з лампами з усіх боків, люди примовкли, і Антін, узявши книжку, став читати даді.

"Он яке діло!" — подумав Василь Іванович і став прислухатися пильніше.

— "У помещика было, — читав далі Антін, — в одном куске 857 десятин земли, в другом на 130 десятин больше, чем в первом, а в третьем на 150 десятин больше, чем во втором. Сколько десятин земли было у помещика?"

Прочитавши задачу, Антін став пояснити її по-своєму:

— В одному куску, каже, було аж 857 десятин, а в другому ще більше на 130, а в третьому й того більше!.. А потім іще й питає, — тут Антін звів палець догори й прищурило око, — скільки ж то тієї землі було в пана?

— А, мабуть, чи не більше було, ніж у всієї нашої громади! — каже, осміхаючись, один з гурту. — Коли б оце на всіх нас хоч один отой кусочок, то було б і нам, і дітям нашим.

— Ото кусочки! — моргнувши оком, сказав Охрім. — Це не те, що в тебе або в мене: з такими кусочками можна хазяїнувати! А коли б йому в одну руку — опруг та в другу — півопруга, а в третю — й зовсім нічого, — отоді б нехай він похазяїнував! Поневолі пішов би лампи возити!

— А добре було б знати, скільки то прийшлося б на двір, коли б усю оту землю та поділити поміж нашими громадянами? — проказав похмурий чоловік.

Далі Василь Іванович уже не міг терпіти. Вийшовши з-за тину, він почав докоряти людей:

— І навіщо б ото я базікав отаке язиком?.. То ж книжка написана зовсім не для того; по їй треба вчитися арифметики, а ви казна-що витіваєте. Коли так читати, то краще зовсім не читати!

— Та ми, Василю Івановичу, читаємо так собі, з нудьги, — виправдувались люди, — аби чим час загаяти.

— То не краще б було з нудьги взяти та й полічити, скільки вийде в кожній задачі, — наставляв Василь Іванович, — тож на те вона і є — арифметика.

Передні чоловіки сиділи і вдавали, що ніби увічливо слухають Василя Івановича. А позаду Охрім накинував бровою своїм сусідам і стиха гомонів:

— Це, виходить, така арифметика — панові звозять хліб з поля, а мужикові нема з чого возити, то мороч голову — скільки то всеї землі в пана!

Скільки душ пирснуло зо сміху, проте здержались, щоб не зареготати голосно.

— Бачте, — казав далі Василь Іванович, почувши сміх, — смієтесь, а й самі не знаєте, з чого. А я знаю, що ні один з вас не доведе до ладу задачу!

— Де вже нам! — казали передні. — Ми люди малограмотні або й зовсім неграмотні: куди нам полічити отаку силу!

А Охрім казав далі своїм сусідам:

— Це, скажемо, так. У тебе, Микито, скільки землі? Два опру ги? Ну і в мене щось коло того. От зійшлися ми та й балакаємо: а давай будемо лічити панову землю, коли своєї катма. Ти скажеш: стільки в пана землі! А я скажу: ні, стільки! Ти скажеш: брешеш, бо стільки, а я скажу: ні, ти брешеш! Потім ти мене — цап за чуба, а я тебе по уху — і пішла арифметика!.. А ось Грицько йде та й питається: за віщо то люди б'ються — чи не за батьківщину часом?

Усі реготалися, вже не здержуючись. Василь Іванович став сердитись:

— Варнякаєте ви таке, що воно зовсім не до діла. Я ж вам кажу, — намагався він пояснити, — що в задачникові тільки так пишеться про кого-небудь, аби було над чим рахувати.

— То оте ж саме й ми кажемо, — перебив його Охрім. — Коли вдома чорт має чого рахувати, то давай...

— Тьфу! — плюнув з серця Василь Іванович. — Давай сюди книжку! — крикнув він до Антона й трохи не силою вирвав її у його з рук.

— Вам книжки читать?.. Вам хвости волам крутити! Ото ваша книжка! — Василь Іванович повернувся й пішов од гурту. Всі реготалися.

— Знаєте, Василь Іванович! — крикнув Охрім услід монопольщикові, — коли б довелось нам ділити ваші 90 десятинок, то, може б таки, поділили по своїй, по мужицькій, арифметиці.

— Може, чи й поділили б! — підхопив сумний чоловік.

Василь Іванович зразу спинився, мов його хто сіпнув за полу, повернувся, хотів щось казати. Потім плюнув і мерщій подався до, своєї монополії.

— Бач, як закрутив носом! Видно, не дуже до смаку прийшлась йому мужицька арифметика! — казали, сміючись, люди.

— І звідкіль принесла його нечиста сила! — казали другі. — Тільки де два-три чоловіки зйдуться, то вже й його чортяка, хоч-не-хоч, внесе туди! Не дав начитатись уволю. А шкода: втішна була книжка!

(1910)

Постійна адреса: http://ukrlit.org/vasylchenko_stepan_vasyliovych/muzhytska_arykhmetyka